

1. Giriş

Paul Feyerabend'in kendinden önceki birçok görüşe karşı çıkararak bilim felsefesi yapması, onun günümüzde halen üzerine çalışılan bir düşünür olmasını sağlamıştır. Karl Popper, Thomas Kuhn ve Imre Lakatos ile birlikte 20. yüzyıl bilim felsefesinin en çok öne çıkan isimlerindedir. *Yönteme Hayır* isimli çalışması birçok değişik biçimde yorumlanmış ve Feyerabend'e ait olmayan birçok görüş öne sürülmüştür.

Bu çalışmada amacım Feyerabend'in bilim felsefesini onun çoğulcu yaklaşımını göz önünde bulundurarak yeniden incelemek olacaktır. Bu araştırmada görüleceği üzere Feyerabend'in bilim felsefesini etiklediği şekliyle anarşist değildir aksine bütün yöntem ve teorilere açık kapı bıraktığı için *toleranslı* ve *pluralisttir*.

Feyerabend ayrıca bazı kesimler tarafından adlandırıldığı gibi bilim düşmanı da değildir. O sadece bilimsel olmayan yöntem ve düşüncelerin de bilimin içerisinde yer almasına izin vererek bilimin gelişimini sağlama ve bilimin dogmatikleşmesini, eleştirilemeyen bir yapıya sahip olmasını engelleme düşüncesindedir. Bilimin ayrıcalıklı bir konumunun olmasını istememesi ve eleştirmesi de yine bunu bilimin gelişimine engel olarak görmesindedir.

Feyerabend'in bilim felsefesinin temeli bilimsel olanı bilimsel olmayandan ayırt etme çabası üzerine kurulu değildir. Bu husus onun için önem teşkil etmemektedir. Feyerabend için önemli olan *bilimsel özgürlük* ve *bilimsel ilerlemedir*. Onun fikirlerinin temelini bireylerin özgür seçimlerinin bilimsel teorilerin seçiminde de etkili olması gerektiği düşüncesi oluşturmaktadır. Bilimde hedeflenmesi gereken *özgür bir ortamda ilerleme* ve *gelişim sağlamak* olmalıdır. Bu düşüncelerin ışığında olan bu çalışma beş bölümden oluşmakta ve Feyerabend'in pluralist bakış açısını ve bilim algısını irdelemeyi hedeflemektedir.

2. Feyerabend'e Göre Bilim

Bu bölümün amacı çalışmanın temel tezini oluşturan Feyerabend'in yöntembilimsel ve teorik çoğulculuğunun aslında öz olarak dayandığı bilimde özgürlük fikrini açıklamak ve Feyerabend'in bilim algısını irdeleyerek neden *çoğulculuğu* savunduğunun temelini ortaya koymaktır.

* Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Felsefe Bölümü, Sistemik Felsefe ve Mantık Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi.

2. 1. Bilimin Rolü Üzerine

Feyerabend'e göre, devlet destekli okullarda bilimsel teorilerin özel bir statüleri olmamalıdır. Buna ek olarak, bilim adamlarının da tıp pratiklerinde ya da mahkemelerde özel statüleri olmamalıdır. Eğer bilimsel projeler için devlet tarafından ödenek aktarılıyorsa, bu ödeneklerin kullanıp kullanılmayacağı ya da ne şekilde dağıtılacağı vatandaşlar tarafından kararlaştırılmalıdır.² Feyerabend bilimin ayrıcalıklı bir konumunun olmadığı, özgür bir toplum kurma yollarının aranması gerektiği düşüncesindedir. Bilime verilecek konumu yalnızca toplumun üyeleri belirlemelidir. Eğer toplum bireyleri hayatlarında bilime ayrıcalık bir konum atfetmek konusunda muhalif görüşler ise, bilime bu ayrıcalığı vermeme konusunda özgür olmalıdırlar.

Bunu örneklemek gerekirse, bulaşıcı bir hastalığın yayılmakta olduğu bir toplulukta eğer hastalar böyle bir hastalığın varlığını kabul etmiyor ve tedaviyi ya da önlemleri reddediyorlarsa, hastalığın yayılmasını önlemek için müdahale etmek, Feyerabend'e göre ahlaki olarak gerekçelendirilemez. Çünkü bu noktada hastalığı kabul etmek, tedavi istemek ya da reddetmek tamamen hastaların kararlarına bağlıdır ve bu müdahaleye ters düşecek her eylem ya da söylem bireyin özgürlüğüne müdahale olarak sayılır. Bilimin bu noktada insanın özgür kararından üstün bir statüye sahip olması ya da bilime insan hayatına müdahale edebilme gücünü verme ahlaki yönden hiçbir şekilde haklı çıkarılamaz.

Feyerabend'in rahatsızlık duyduğu bir diğer konu ise bilimsel projelere harcanan paranın çoğu zaman hak edilmediği yönündedir. Çünkü bilimsel projelerin çoğu yoğun finansal desteğe rağmen sadece teorikte kalmakta ve pratiğe faydalı bir dönüşü olmamaktadır. Oysaki amaç insan çıkarına olan projeler üretebilmek olmalı ve finansal destek büyük ölçüde bu tür projeler için sağlanmalıdır.

Feyerabend bilimin çok fazla kalıplara sokulmasından rahatsızlık duymaktadır. Ona göre bilimsel olan ile olmayanı ayırmanın çok da bir önemi yoktur; zira bilimsel olmak üstün bir konuma sahip olmak anlamında da değildir. Ona göre, bilimde ilerleme arzulaniyorsa, bilimsel olmayan diğer geleneklerin de var olmalarına ve bilime rekabet ortamı sağlamalarına izin verilmelidir. Bilimin sonuç getiremediği kimi konulara bu geleneklerin çözüm üretebilecekleri hususunda daha olumlu düşünülmesi ve bu geleneklerin önü kesilmemelidir. Bilimsel olmayan kimi medikal yöntemlerin, tıbbın başarısız olduğu kimi alanlarda hastalıkları tedavi ettikleri ya da acıyı azalttıkları çok kez

² George, Couvalis, *Philosophy of Science*, Sage Publications, London, 1999, s. 128.

deneyim edilmiştir. Bu bilimsel olmayan yöntemleri, bilimsel olmadıkları için bir kenara atmak bilim adına faydalı olmanın aksine, bilime yön verebilecek bazı gelişmelerin önünü kestiğinden ve yaratılabilecek yeni araştırma alanlarının ortaya çıkışını engellediğinden ötürü, bilim için zararlı niteliktedir.

Feyerabend sadece bilimi değil bilim adamlarını da olumsuz yönde eleştirmekten kaçınmamaktadır. O, bilimsel teorilerin genel orandaki doğruluk paylarının büyük olduğunu kabul etsek bile, bilim adamlarının güvenilemez yönlerini görmek gerektiği konusunda iddialıdır. Bilim adamlarının sık sık yeterli araştırma yapmadıkları, ellerinde yeterli delilin olmadığı ve diğer bilim adamları ile görüş birliği sağlayamadıkları durumlarda dahi kimi sorunlar hakkında büyük iddialarda bulduklarını dile getirmektedir. Bu sebeple bilim adamları her söyledikleri değerli ve doğru olan insanlar olarak değerlendirilmemeli, görüşleri kabul edilmeden önce üzerlerinde eleştiri yapmaktan kaçınılmamalıdır. Bilim adamlarının iddiaları, onları kabul ya da red etmekte özgür olan toplum bireyleri tarafından dikkatlice analiz edilmelidir. Özgür toplumun üyeleri kendileri için bilim adamının gösterdiği yolu mu izleyecekleri ya da başarı şansını azaltsa dahi başka bir yol mu seçecekleri konusunda karar vermede tek yetkili olmalıdırlar. Hatta bireyler sağlık sorunlarını doktor yerine falcılarla ya da inanç şifacıları ile çözmek isterlerse, bu isteklerini uygulama konusunda özgür olmalıdırlar.

2.2. Bilim ve Özgürlük

Modern dönemde bilimin kutsal ve yanılmaz görülmesi Feyerabend'in bütün itirazının odaklandığı noktadır. Bilimin özgürlükle hep paralel ilerlediği görüşü hâkim olsa da Feyerabend durumun hiç de böyle olmadığını savunmaktadır. Bilimin doğası gereği özgürleştirici olduğu fikri doğru değildir çünkü bilimsel bilginin de diğer tüm bilgiler gibi iktidar oluşumunun bir parçası haline gelmesi kaçınılmazdır. Bu bağlamda Feyerabend özgür bir bilim kurmak için iki yol önerir.

Birincisi “toplumun egemen bir bilgi türü olarak *bilimden korunmasının* sağlanması konusunda toplanmaktır. Buna göre vatandaşlar bilim adamlarının egemenliğinden kurtarılmalıdır.”³ Bilim adamlarının fikirlerinin doğruluğuna itaat etmek yerine, insanlar kendi hürriyetleri doğrultusunda karar verme yönünde bilinçlendirilmelidir aksi takdirde bilim insanın özgürlüğünü kısıtlayıcı yönde gelişir ve insan hayatı üzerinde bir baskı aracına dönüşür. İktidarın istediği şekilde ilerleyen bilimin, insanların fikirlerini iktidarın fikirleri yönünde şekillendirmesi kaçınılmaz olur. Bu noktada ilk yapılması gereken de

³ Ömer Demir, *Bilim Felsefesi*, Vadi Yayınları, Ankara, 2009, s. 124.

bilim adamlarını oturttuğumuz ayrıcalıklı yerden indirmek olmalıdır, nihayetinde onların fikirleri insanların özgür kararlarından daha önemli değildir.

Bilim adamlarının verdiği kararlara bireylerin katılıp katılmaması insanların demokratik hakkı olarak görülmelidir. Çünkü verilen kararların sonuçlarına sadece bilim adamları katlanmayacaktır, bireyler bu sonuçları en yakından hissedecek olanlardır. Bilimsel kararların alınmasında bireylerin de bilim adamları kadar rolü olması gerekmektedir. Bilimsel kararların alınmasında toplumun etkisi siyasal kararların alınmasında toplumun etkisinden farklı yönde olmamalıdır.

Feyerabend tarafından önerilen ikinci yol ise “bilim adamlarını, yöntembilimcilerin cenderesinden kurtarmayı öngörmektedir.”⁴ Bilimin izlemesi gereken tek bir yöntem olması görüşü bilimin özgür yapılmasına engel koymaktan başka bir şey değildir. Bilimi tek bir yöneme bağlı tutmak bilimi istenilen kalıba sokmak anlamına gelir. Toplumun bilimin üstünlüğünden kurtarılması için bilimin de bilimi kalıba sokan yöntembilimcilerin üstünlüğünden kurtarılması gereklidir. Bilim ancak çoğul yöntemlere açık kapı bıraktığında özgür yapılabilir.

3. Teorik Anarşizm’i Anlama

Bu bölümde Feyerabend’in *Yönteme Hayır*’da bizlere sunduğu teorik anarşizm ve bunun iki yorumu üzerinde durulacaktır.

3.1. Teorik Anarşizm

Feyerabend’in temel tezini *Yönteme Karşı*’nın Giriş bölümüne yazdığı ilk cümle ile net bir şekilde anlamak mümkündür: “Bilim esasen anarşist bir teşebbüstür: kuramsal anarşizm yasa ve düzen öngören alternatiflerinden daha insancıldır ve ilerlemeyi daha çok teşvik eder.”⁵ Feyerabend’e göre kesin çizgileri izlemek ve kurallara uymak, evreni bilmenin yollarını engeller. Ona göre bilimde kabul edilecek ve içinde çalışılacak tek bir teori olmamalıdır. Daha geniş pencereden baktığımızda ise Feyerabend’e göre bilimsel yöneme sahip olmanın bilimin özgür tartışmasının liberal temelini karşısında olmak olduğunu görürüz çünkü ona göre bilimsel yöneme sahip olmak, farklı sonuçlara ulaşmak için farklı fikirlere sahip olmaya ve yeni teoriler üretmeye engeldir. Kitabının birinci bölümüne bizi bu sonuca vardiyan şu cümle ile başlar: “Hem tarihsel olayların incelenmesi hem de düşünce ile eylem arasındaki ilişkinin soyut bir çözümlemesi bunu gösterir: İlerlemeyi engelleyen tek ilke şudur: ne olsa gider.”⁶ Feyerabend’e göre bilimin belirli ve

⁴ A.g.e., s. 124.

⁵ Paul Feyerabend, *Yönteme Karşı*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999, s. 32.

⁶ A.g.e., s. 38

evrensel kurallarla yürümesi gerektiği fikri hem gerçekçi olmayan hem de kötü bir fikirdir. Ayrıca bu fikir, bilimsel değişimi etkileyen fiziksel ve tarihsel şartları da yok saydığı için aynı zamanda zararlıdır. Feyerabend'in tezine göre bu fikrin yapacağı tek şey bilimi *dogmatik* bir disiplin haline getirmek olacaktır.

Teorik anarşizme göre bütün metodolojilerin kendi kısıtlamaları vardır ve bu sebeple gereken tek kural *ne olsa gider* olmalıdır. Bu teorik anarşizmin bütün yöntemlere ya da teorilere düşman olduğu manasında anlaşılmalıdır. Burada bizim için önemli olan tek şey tek bir yöntem ya da teoriye bağlı kalmanın bilim için iyi olmayacağıdır. Yoksa teorik anarşizmin her türlü teoriye kapısı açıktır, tek yasakladığı şey birine bağlı kalıp diğer teori ya da yöntemleri gözden kaçırmaktır.

3.2 Teorik Anarşizm'in İki Yorumu

Feyerabend'in kendi söylemlerinden yola çıkarak teorik anarşizmi iki farklı açıdan değerlendirebiliriz. Birinci açıdan baktığımızda teorik anarşizm şu anlama gelir: "keşfetmek istediğimiz dünya büyük ölçüde bilinmeyen bir varlıktır ve bu yüzden seçeneklerimizi fazla tutmalı, kendimizi bir yönetime sıkıştırarak önceden kısıtlamamalıyız."⁷ Feyerabend'e göre tek bir teori ya da yöntemi benimsemek evreni keşfetme şekillerimizi kısıtlar. Tabii ki bazı epistemolojik teoriler bizim doğa hakkında bilmek istediğimiz temel gerçekleri karşılayabilir ancak Feyerabend en iyi şekilde çalışabilmek için hiçbir teoriye bağlı kalınmaması düşüncesindedir. Teorik anarşizmle ilgili bu bakış açısını Feyerabend'in *skeptik* yönü olarak adlandırabiliriz çünkü bu açıda her teori ve yönetime karşı şüphe söz konusudur.

Teorik anarşizmin ikinci bir yorumunu da *Yönteme Hayır*'dan şu şekilde alıntılatabiliriz: "...okullarda uygulandığı şekliyle bilim eğitimi insancıl bir tavırla bağdaşmaz"⁸ ve bu sebeple, "insanın özgürlüğünü arttırma, dolu ve değer bir hayat kurma girişimi tüm evrensel standartların ve katı geleneklerin reddedilmesini gerektirir. Tabii, bu çağdaş bilimin de geniş bir kısmının reddini gerektirir."⁹ Feyerabend burada meseleyi iki açıdan irdelemektedir: (1) bilimsel yönetime sahip olmak, özgür bilimsel tartışma için liberal bir temel sağlamaz (2) bilimsel yönetime sahip olmak, farklı ve birbiri ile çelişen fikirlerin uyumunu ve birbirleri ile tartışarak farklı fikirler üretmek için çeşitli sonuçlara varmalarını engeller. Bu da Feyerabend'in teorik anarşizmdeki liberal bakış açısını temsil eder.

⁷ A.g.e., s. 35.

⁸ A.g.e., s. 35.

⁹ A.g.e., s. 36.

4. “Ne Olsa Gider”in Epistemolojik Yorumları

Bu bölüm iki alt başlıkta “Ne olsa gider” sloganını irdelemeyi amaçlamaktadır.

4.1. Bazı teorilerin diğerlerine üstün olduğunu ayırt etmek için bir ölçüt var mıdır?

Bu soru, teorinin değerlendirme standartlarının olup olmadığının olasılığını irdelemeye yöneliktir. Olumlu görüşte olanlar, doğrulama, yanlışlama, basitlik gibi ölçütler var olduğunu öne sürmektedirler. Bu sorunun olumsuz cevabı ise her teori bir diğeri kadar iyidir şeklindedir ve bu da bizi “ne olsa gider” ölçütüne götürmektedir. Feyerabend “ne olsa gider” sloganını “teorileri değerlendirmek için hiçbir ölçüt yoktur” tezini savunmak için kullanır.

Feyerabend’e göre tüm insanların ortak bir şekilde algılayıp, ortak bir şekilde düşünecekleri ortak bir düzen olmadığı gibi ortak bir şekilde kabul edecekleri bir teorinin olması da söz konusu değildir. Farklı teorilerin eleştirilip değerlendirileceği ortak bir dil olmadığından dolayı, hangi teorinin başarılı olacağına karar vermenin de ortak bir zemine oturtulması mümkün görünmemektedir. Bu sebeple her zaman birbirine alternatif teorilerin bilim dünyası içinde yer almasına ve rekabet halinde olmalarına izin verilmelidir. Bu çoğul teorilerin oluşturduğu ortamda, bir teorinin çürütüldü diyerek dışlanması da söz konusu olmamalıdır. Çünkü çürütülen teori dahi rakip teoriye katkıda bulunma potansiyeline sahiptir. Bu bağlamda, hiçbir teori diğerinden daha değersiz görülmemeli, her teorinin içeriğinden gerektiği ölçüde yararlanılmalıdır.

Ne teorilerin birbirlerinin yerini alması ne de bir teorinin doruluğunu gösteren ölçütlere sahip olmadığımız için yapılması gereken bütün teorilerin birbirleri ile rekabet içinde var olmalarına izin vermektir. Bilimde ilerleme gibi bir hedefimiz varsa, bu ancak birbirleri ile eşölçülemez teorilerin bir arada var olması ile mümkün olabilir.

4.2 Teorileri gerekçelendirmek için hangi metodoloji kullanılmalıdır?

Feyerabend’e göre eğer birisinin hedefleri ile örtüşüyorsa her yöntem kullanılabilir; hatta bu yöntem yanlışlama ya da tümevarım dahi olabilir. Yöntemlerin sınırı sadece onların *rasyonel* olmaları ile de çizilmemelidir. Ona göre başarı sadece rasyonel yöntemler kullanmakla sağlanmaz. Örneğin, Galileo metodolojik kurallar izlemese de birçok rasyonel ve rasyonel olmayan yöntemler kullanmıştır. Eğer kurallara bağlı kalsa idi istediği hedefe ulaşamayabilirdi çünkü *metodolojik kurallar* bilimin ilerlemesini engellerler.

Feyerabend’in özgür ve ilerleyen bir bilim ortamı oluşturulması için önerdiği *metodolojik* ya da *kuramsal çoğulculuktur*. Bu çoğulculuk, birbirine rakip teorilerin, birbiri ile çelişen teorilerin ve hatta çürütüldüğü iddia edilen teorilerin yarış içinde kalıp yeni

fikirler üretmelerine, birbirlerine katkıda bulunmalarına ve de gerekli görüldüğü takdirde bireyler tarafından özgür seçimleri ile kullanılmalarına izin veren çoğulculuktur. Aynı şekilde Feyerabend, *yöntem* konusunda da *çoğulcudur*. Ona göre bilimin yöntemini belirleme sorunu bilimi hakim iradenin kalıbına sokma sorunudur. Bilim adamları, kullanacakları yöntemler konusunda, bireylerin yakın durdukları teoriyi kabul etmeleri konusunda özgür oldukları gibi özgür olmalıdırlar. Çünkü tek bir yöneme bağlı kalmak, bilimi tek bir şekil içinde algılamaktır ve bu algı bilimin ilerlemesine katkıda bulunabilecek diğer algıları çerçevenin dışında tutarak bilime zarar verir.

5. Feyerabend ve Pluralizm

Araştırmanın ana tezini oluşturan bu bölüm dört alt başlıktan oluşmakta ve pluralistik test modeli, eşölçülemezlik, metodolojik pluralizm ve Mill ile Feyerabend'in fikirlerindeki örtüşmeleri konu edinmektedir.

5.1. Pluralistik (Çoğulcu) test modeli

Feyerabend, Karl Popper'in fikirlerinden miras kalan bilimsel bilginin eleştirel olması gerektiği düşüncesinin savunucularındandır. Bilimin ayırt edici özelliği eleştirilme potansiyeli ve her alan ile yarışabilir olmasıdır; ayrıca bilimin bu eleştirel olma özelliği bilimin ilerleyici olması için sorumludur. Bilim eleştirel olması yönünde dogmatik olan efsanelerden ayrılmaktadır.

Fakat Feyerabend, kendinden önce hâkim olan teorilerin nasıl test edileceğine dair hiçbir modeli kabul etmez. Mantıkçı pozitivistlerin ve Popper'in görüşleri bir teorinin verilen gerçeklere göre test edilebileceği yönündedir ancak Feyerabend'e göre bu bize doğru bakış açısını vermemektedir.

Feyerabend bu bakış açısını iki yönden eleştirir: "(1) Gerçekler verilmez. (2) Teoriler sadece gerçeklerle değil birbirleri ile de karşılaştırılarak, birbirlerine rekabet ederler." ¹⁰ Feyerabend'e göre gerçekler aslında yorumlardır; bu gözlemlenemez olanlar için olduğu gibi gözlemlenebilir gerçekler için de geçerlidir. Hiçbir zaman saf bir gerçek yoktur, her gerçekte bakış açısına ve bağlı olunan teoriye göre bir yorum bulunmaktadır. İkincil olarak da Feyerabend'e göre bilimsel ilerleme teorilerin sadece gerçeklerle karşılaştırılması ile değil, birbirleri ile de rekabet halinde bulunmalarına bağlıdır. Bu bağlamda, diyebiliriz ki, bilimsel gelişim ya da ilerleme sadece *çoğulcu test modeli* ile tanımlanıp sağlanabilir, bu

¹⁰ Eric Oberheim, *Feyerabend's Philosophy*, Walter de Gruyter, Berlin, 2006, s. 228.

çoğulcu modelde teoriler birbirleri ile dolaysız olarak rekabet halindedir ve birbirlerinin gelişimine ürettikleri farklı fikirler ile katkıda bulunurlar.

5.2. Pluralizm için Eşölçülemezlik

Feyerabend'e göre *eşölçülemezlik* fikri karşılaştırılmazlık ile eş anlamlı değildir. Aksine Feyerabend eşölçülemez alternatiflerin, teorilerin karşılaştırılması için bize daha sağlıklı bir yol sunmakta olduğu kanaatindedir. Eşölçülemez alternatiflerin varlığı var olan teorileri test etmede ölçülebilen alternatiflerden daha iyi bir yol olarak karşımızda durmaktadır. Bu sebeple Feyerabend, eşölçülemezlik tezini teorilerin karşılaştırılmazlığını iddia etmek için değil teorilerin test edilebilirliğini ve empirik içeriğini arttıran pluralizmi savunmak için kullanmaktadır.¹¹

Teorileri birbirleri ile mantıksal olarak çeliştikleri için bir arada var olamazlar şeklinde değerlendirmek bilimde ilerleme için bize hiçbir fayda sağlamak. Standart ya da kabul edilen teori ile mantıksal olarak çelişik olduğu için alternatif bir teoriyi reddetmek yerine, Feyerabend teorilerin eşölçülemez olduğunu bu sebeple bir çelişkidен bahsedilemeyeceğini savunur. Eşölçülemez teoriler birbirleri ile karşılaştırılabilir ve bu da kabul edilen standart teorisinin test edilme ya da eleştirilme şansını arttırdığı için bilimsel ilerlemeye katkı sağlamak adına bilime en faydalıdır.

Eşölçülemez kavramlar içeren teorilerin varlığı çoğulculuğu ve bilimsel ilerlemeyi sağlamaktadır. Eşölçülemez teoriler, fikirlerimizi test etme yolunda bize yeni yollar gösterirler. Bu da bilim için, ölçülebilir teorilerin karşılaştırılmasından ya da sadece gerçeklerle karşılaştırma yapmaktan daha verimlidir. Ayrıca, Feyerabend'e göre ölçülebilir teorilerin karşılaştırılması ölçülemez teorilerin karşılaştırılmasından daha çelişkili bir durum yaratır. Çünkü teoriler birbirlerine göre ölçülebilir durumda olduklarında çelişkili görünen her teoriyi reddetmek gerekir ki bu da karşılaştırma ve katkıda bulunma imkânını engeller görünümündedir. Bu sebeple, Feyerabend'e göre birbirleri ile rakip halinde bulunan ve birbirlerine katkıda bulunan teorilerin bir arada var olabilmeleri için bu teorilerin eşölçülemez olması gereklidir.

5.3. Feyerabend'in Pluralizm için Metodolojik Argümanı

Feyerabend'in çoğulcu test modeli, ona genel yöntembilimsel çoğulculuğun kapısını aralamaktadır. Feyerabend'e göre test edilebilirliği arttırmak sadece yöntembilimsel açıdan gerekli olan değildir ayrıca bu bilimsel ilerlemenin de temelini oluşturan bir fikirdir. Feyerabend'e göre *teorik çoğulculuk* yöntem olarak teorik teklige tercih edilmelidir çünkü

¹¹ A.g.e., s. 236.

teorik çoğulculuk bize fikirlerimizi test etmek için daha üstün ve keskin bir yol sunmaktadır.

Feyerabend'in plüralizm için yöntembilimsel argümanının ortaya koyduğu radikal bir görüş de empirik bilimlerde *metafizik düşünceye* yer vermesidir. Feyerabend'e göre alışıldık olmayan metafizik fikirlerin görevi şöyle tanımlanabilir: "genel olarak inanılan ve yüksek oranda kabul gören fikirlerin eleştirisi ve gelişimi üzerinde karar verici bir role sahiptirler ve bizim düşünce gelişimimizin her safhasında olmak zorundadırlar. Metafizikten bağımsız olan bilim, dogmatik metafizik bir sistem olma yolundadır."¹²

Feyerabend pluralizmin teorinin test edilebilirliğini arttırdığını ve bu yolla sorunları görmeyi sağladığını savunurken, monizmde rekabet kabul edilmediği için teorilerin karşılaştıkları güçlüklerle yüzleşmediğini ya da sorunları çözmeden bıraktığı görüşündedir. Alternatif teoriler olmadığı zaman teoriler çürütülmekten korunurlar ancak bu Feyerabend'in perspektifinde tehlikeli bir durumdur çünkü bilimde ilerleme sağlayabilmek için teorilerin test edilebilir olması ve çürütülebilir olması gereklidir.

5.4. Mill, Feyerabend, and Pluralizm

Yönteme Karşı'nın üçüncü bölümün girişinden bir alıntı Feyerabend'in çoğulcu yaklaşımını göstermede faydalı olacaktır:

Yeni hipotezlerin kabul edilmiş kuramlarla uyuşmasını gerektiren tutarlılık şartı akla uygun değildir. Çünkü daha iyi kuramı değil eski kuramı korur. İyice doğrulanmış kuramlarla çelişen hipotezler bize başka bir şekilde elde edilemeyecek kanıtlar verirler. Tek tipleşme bilimin eleştirel gücünü zayıflatırken kuramların çoğalmasında bilim için yararlıdır. Tek tipleşme bireyin özgür gelişimini de tehlikeye atar.¹³

Feyerabend'in bilimde pluralist bakış açısına sahip oluşu, onun Mill'in *Hürriyet Üzerine*'de sunduğu fikirlerle oldukça yakından ilişkilidir. Feyerabend doğru prosedürü uygulamak için tek yolun geniş alternatiflere sahip olmak olduğunu söylerken Mill ile paralel görünümündedir. "Ne olursa gider" sloganı birçok farklı şekilde yorumlanmış olsa da, bu ölçütün en büyük amacının çoğulculuğa kapı açmak olduğu görüşü ağır basmaktadır.

Feyerabend'in "ne olursa gider"ini Mill'in perspektifinden değerlendirirsek, Feyerabend'in eleştirildiği birçok konuya da çözüm getirmiş olabiliriz. Feyerabend'in teorik anarşizmi yukarıda gördüğümüz gibi her yöntem ve teoriye açıktır. Tek karşı olduğu husus; tek bir *teori* ya *yönteme* bağlı kalmaktır. Bunun haricinde bilimsel olmayan yöntemler dahi

¹² Paul Feyerabend, *Against Method*, Verso, London, 1993, s. 150.

¹³ Paul Feyerabend, *Yönteme Karşı*, s. 49.

gerektiğinde kullanılabilirler. Buna ek olarak, çalışmanın 4.bölümünde detaylı incelendiği gibi Feyerabend bilime verilen ayrıcalıklı konumdan rahatsızdır ve bilimsel olanlar kadar bilimsel olmayan yöntemlerin de dikkate alınması gerektiği görüşündedir. Bu düşünceleri Feyerabend'in bilim karşıtı olarak adlandırılmasına yol açmıştır. Ancak bu düşünceler Mill'ci bakış açısı ile irdelendiğinde Feyerabend'in maruz kaldığı eleştirilerin büyük oranda yersiz olduğu görülecektir. Feyerabend'in bilimin ayrıcalıklı bir konumunun olmasını eleştirmesi bilimin eleştirilmeyen, dogmatik bir yapıya sahip olmasını engellemeye çalışmasındandır.

Bulaşıcı bir hastalığın yayılmakta olduğu bir yerde hastaların tedaviyi ya da önlem alınmasını kabul etmemeleri ahlaki yönden gerekçelendirmez. Ama Feyerabend'e göre buradaki temel husus şudur ki; insanlar hiçbir şekilde özgür olarak seçemedikleri şartlarda yaşamaya zorlanamazlar. İnsanların kendi haklarındaki özgür kararları net bir şekilde bilim adamlarının karar ve yöntemlerinden daha önemli ve değerlidir. İnsanların özgür kararlarının önemi Mill tarafından da sık sık vurgulanan bir noktadır.

Mill'in zarar prensibine göre birey başkalarına ya da başkalarının haklarına zarar vermediği sürece istediği gibi eylemde bulunma hakkına sahiptir. Eğer eylem sadece eylemde bulunanı etkiliyor ve sadece eylemde bulunan bireyle ilişkili ise, toplumun bu eyleme hiçbir surette karışma hakkı yoktur. Birey bu davranışı ile kendine zarar veriyor dahi olsa, buna müdahale etmek onun özgürlüğüne müdahale etmektir ve bu da özgür toplum kavramının özü ile ters düşmektedir. Mill bu prensibini ortaya koyarken, küçük çocuklar gibi kendini savunma yeteneği olmayanları dışarıda bırakmaktadır. Mill insanların fikir ve hareketlerine ve davranışlarına yasal zorlama yoluyla ya da toplumsal baskı ile engel koyma fikrine bütünü ile karşı çıkmaktadır. Mill'e göre tek bir durumda zorlama kabul edilebilir bir davranıştır ki; bu durum da başkalarına zarar vermeden başka birşey değildir.

Fikir hürriyeti bu bağlamda iki açıdan önemlidir. Birincisi, popüler olmayan ya da kabul görmemiş bir fikrin doğru olma ve popüler ama yanlış olan bir fikri değiştirme ihtimali her zaman için mevcuttur. İkincisi, savunulmakta olan fikir yanlış olsa dahi bu fikrin çürütülmesi insanların doğruyu anlaması konusunda yol gösterici olabilir ve insanlara diğer fikirleri gözden geçirme şansını verir. *Eylem hürriyeti* de *fikir hürriyeti* ile aynı sebeplerle özgür bir toplum için önemlidir. Mill'in fikir ve eylem hürriyeti düşüncelerinden de yaptığımız çıkarımların Feyerabend'in teorik anarşizmde sunmak istediği görüş ile birebir uyum içinde olduğu açıktır. Feyerabend'in tek bahis konusu yapmadığı husus zarar prensibidir ancak amaç bilimin ve insanların özgürlüğü olduğu için bu prensibi dikkate alacağı da açıktır.

Mill'e göre tam anlamıyla tarşılmayan doğru bir fikir bile ölü bir dogmaya dönüşebilir.¹⁴ Feyerabend'e göre de bilimsel ilerlemeyi sağlamak için en önemli husus teorilerin *tartışılabilir* olmalarıdır. Çünkü eleştiriye açık olmayan her teori bilimi dogmatikleştirme eğilimindedir.

6. Sonuç

Feyerabend'in bilim felsefesi, onun bilimsel ilerlemeye verdiği önem üzerine temellendirilmiştir. Feyerabend'e göre tek bir yöntem ya da teoriye bağlı kalmak, değişik fikirlerin katkılarına kendini kapatmak olacağından, bilimsel ilerlemeye engel teşkil etmektedir. Bu sebeple Feyerabend'in felsefesi hem teorik hem de *yöntembilimsel çoğulculuktan* yanadır. Feyerabend'in felsefesinin temelini oturttuğu bir diğer düşünce de teorilerin eleştirilebilir olmasının önemidir. Bu konuda Popper'le hemfikir olan Feyerabend bilimsel ilerlemenin ancak *eleştirilebilen teorilerle* gerçekleştirilebileceği görüşündedir. Bilime ve bilim adamlarına ayrıcalıklı bir konum belirleme fikrine karşı çıkan Feyerabend bilimin üstün görülmesinin bilimsel ilerleme için büyük bir engel teşkil ettiği fikrindedir.

Bu bağlamda Feyerabend bilim düşmanı değildir, aksine özgür bir ortamda bilim yapılarak bilimsel ilerlemenin sağlanmasını hedeflemektedir. Eşölçülemez ancak karşılaştırılabilir teorilerin bir arada var olması gerektiğini savunan Feyerabend ancak bu şekilde, yeni fikirlerin katkısı ve teorilerin test edilebilirliğinin artması ile bilimde ilerlemenin sağlanabileceği inancındadır.

KAYNAKÇA

Couvalis, George, *The Philosophy of Science*, Sage Publications, London, 1999

Demir, Ömer, *Bilim Felsefesi*, Vadi Yayınları, Ankara, 2009.

Feyerabend, Paul, *Against Method*, Verso, London, 1993.

Feyerabend Paul, *Yönteme Karşı*, Çev. Ertuğrul Başer, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999.

Güzel, Cemal, *Bilim Felsefesi*, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2010.

Lloyd Elizabeth A. "Feyerabend, Mill and Pluralism": *Philosophy of Science*, Vol. 64, Supplement.

Proceedings of the 1996 Biennial Meetings of the Philosophy of Science Association. Part II: Symposia Papers (Dec., 1997), pp. S396-S407.

Obereim, Eric, *Feyerabend's Philosophy*, Walter de Gruyter, Berlin, 2006.

Preston, John, *Feyerabend: Philosophy, Science and Society*, Polity Press, U.K., 1997.

¹⁴ Elizabeth, Llyoth, "Feyerabend, Mill and Pluralism", *Philosophy of Science*, Vol.64, s. 401.